

se bavi filozofskom idejom „sebstva“ u divljih životinja. Ona 2014. objavljuje zanimljiv rad u kojem se protivi Meadovom shvaćanju sebstva kao nečega što posjeduju samo bića koja imaju sposobnost jezika i govora. Tada je argumentirala da kućni ljubimci kao što su mačke ili psi također imaju neku vrstu sebstva i to kroz četiri kategorije koje je uvela da ga odredi: *agency* ili sposobnost aktivnog smišljenog djelovanja, *coherence* ili sposobnost koherentnog dosljednog djelovanja, *afektivnost*, tj. posjedovanje sposobnosti osjećanja emocija i *osobna povijest*, odnosno ranija znanja i iskustva koja utječu na sadašnje i buduće odluke. U ovom radu ona ovu teoriju razrađuje i dalje pitajući se mogu li se i divlje životinje shvatiti kao potpuno isključene iz kruga ljudske društvenosti ili se i one, ako prihvatimo kriterije sebstva koje ona uvodi, moraju shvatiti mnogo bližima tom krugu familijarnosti kojeg ljudi trenutno imaju samo jedni s drugima i eventualno kućnim ljubimcima te do neke razine i domaćim životinjama. Na taj način njen rad predstavlja neku vrstu zahtjeva za ontologijskim obratom postojećeg socijalnoekološkog odnosa između čovjeka i životinja.

Zaključno, dok makrosociološki pristup u socijalnoj ekologiji ostaje relevantan, smatramo da je iznimno važno osnažiti i mikroperspektivu koja nam pruža nove spoznaje o odnosu i interakciji čovjeka i njegova prirodnog okoliša, otvara sasvim novi prostor važnih tema koje su dosad bile ili zanemarene ili površno obrađene, te nam nudi prikladan metodološki alat za njihovo kvalitetnije istraživanje. S obzirom na područje socijalne ekologije u Hrvatskoj, smatramo važnim da se domaći znanstvenici također uključe u slična istra-

živanja, budući da je u domaćoj znanstvenoj literaturi osjetan manjak istraživanja sociologije okoliša iz mikroperspektive.

Tijana Trako Poljak

Mirko Bilandžić
NACIONALNA SIGURNOST.
Prognoziranje ugroza
Despot infinitus, Zagreb, 2019., 360 str.

U knjizi „Nacionalna sigurnost – prognoziranje ugroza“ dr. sc. Mirka Bilandžića, objavljene u izdanju Despot infinitus, autor nudi impozantan pregled brojnih primjera, definicija, problema i poteškoća nacionalne (ne)sigurnosti.

Sama knjiga predstavlja amalgam autorovih kolumni objavljenih u magazinu „Vojna povijest“ u razdoblju od 2013. do kraja 2018., pri čemu je, iako obrađuje zahtjevu i kompleksnu tematiku, sadržaj razumljiv kako stručnoj, tako i općoj publici. Vrijedna je spomena činjenica da autor, uz pojašnjavanje raznih svjetskih sigurnosnih primjera, (uglavnom točno) pokušava predvidjeti razvoje situacija te na kraju svakog eseja nudi vlastiti kritički osvrt na predikcije. Autorovim riječima: „Moguće je precizno predvidjeti sigurnosne ugroze“, iako to stručnjacima ne polazi uvijek za rukom (npr. pobjeda Trampa na američkim izborima ili Brexit) pa autor navodi kako znanstvene, stručne i *policy* analize imaju ne samo zadatak objasniti zašto su krivo prognozirale razvoj promatranih događaja nego i što je pridonijelo različitom razvoju od očekivanog.

Poglavlja knjige nose naslove *Međunarodna sigurnost* (11 kolumni, str. 25-138), *Te-*

rorizam i protuterorizam (12 kolumni, str. 143-233) te *Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske* (12 kolumni, str. 237-324), a knjiga sadrži još i uvod (str. 9-21), popis selektirane literature (str. 325-357) te bilješku o autoru (str. 359-360).

Prvo poglavlje, pod naslovom *Međunarodna sigurnost*, uglavnom je posvećeno pregledu sigurnosti na području Bliskog istoka, pri čemu autor posebnu pažnju posvećuje zemljama koje su već desetljećima u žarištu sigurnosne pozornosti, ali i inozemnih uplitanja u pitanja njihovih suvereniteta, poput Sirije, Ukrajine, Iraka, Libanona, Makedonije. Osim toga, autor se dotiče i posljedica koje spomenute intervencije imaju na suverenitet promatranih zemalja, njihovu stabilizaciju (češće destabilizaciju), ali i socijalnih i socijetalnih reakcija na iste.

U kolumni *Poučci sirijske krize: početak kraja unipolarnosti ili strateški racionalni oprez američkog predsjednika* (str. 25-35) autor objašnjava izrazitu kompliciranost međunarodnih odnosa i sigurnosti na primjeru Sirije, koja je postala „poprište sukoba velikih sila... i arena proxy ratova“ (str. 32) kako zapadnih, tako istočnih zemalja. Rat koji traje više od osam godina, a još uvijek nije završen, za vrijeme pisanja autorovog osvrtu brojao je 364.792 stradalih, u najkonzervativnijim procjenama.

Druga kolumna, *Poučci ukrajinske krize: Ukrajina kao žrtva „Velike igre“ ili definitivni početak kraja unipolarnosti* (str. 37-49), predstavlja ukrajinsku krizu kao prijelomnu točku višedesetljetnog procesa u kojem su utjecaj inozemnih subjekata te unutarnji problemi Ukrajinu postavili kao krizno žarište. Autor ukrajinsku krizu razmatra na unutardržavnoj i međunarodnoj razini. Na unutarnjoj skali, Ukrajinu opi-

suje kao klasičnu žrtvu postkomunističke tranzicije, obilježenu „oligarhijskom demokracijom“, tajkunizacijom, državnim pljačkama i sustavnom političkom korupcijom, u okrilju kojih su rušenje vlasti te brojni politički atentati *modus operandi* kako oporbe, tako i službe za nacionalnu sigurnost. S druge strane, međunarodna razina Ukrajinu vidi kao „dio velike strateške igre Zapada i Ruske Federacije“ zbog njezine značajnosti kao najveće europske države, pa samim time i zanimljivog tržišta, ali i značajne vojne moći u obliku nuklearnog naoružanja, kojeg se kasnije odrekla dobivajući garancije sigurnosti svjetskih sila koje su se pokazale beznačajnima. Autor dobro predviđa kako je pred državom duže razdoblje krize koja će se očitavati u daljnjoj federalizaciji, teritorijalnim promjenama i nastavkom sukoba, omogućene slabosti EU-a, ali i SAD-a, koje svakako prestaju biti unipolarna svjetska sila.

U kolumni *Krah Iraka ili poraz američke strateške bliskoistočne politike* (str. 51-58) autor opisuje nastajanje Iraka, od 1920. kad je Liga naroda povukla granice, preko borbi očuvanja tih umjetnih granica koje su spojile sunite, šiite i Kurde u jednu državu, pa sve do nebrojenih američkih invazija i tajnih operacija kojima se željelo Irak zadržati proameričkim. Vjerojatno najpoznatija vojna intervencija SAD-a u Iraku bila je ratovanje, bez odobrenja UN-a, povodom konstruiranih optužbi o posjedovanju oružja za masovno uništenje Saddama Husseina. Navedena američka uplitanja autor smatra uzrocima protuamerikanizma te jačanja ISIL-a, Al Qa'ide te povezanih organizacija koje se, povlačenjem američkih sila iz Iraka, spajaju te proglašavaju kalifat na dijelovima Iraka i

Sirije dovodeći stabilnost Iraka i utjecajnost SAD-a u pitanje.

Neželjeno dijete bliskoistočnih odnosa: Kurdi na putu k državnosti (str. 59-68) četvrta je kolumna u kojoj autor prezentira povijesna nastojanja Kurda u stvaranju vlastite države te propituje kako je moguće objasniti da su Kurdi „uglavnom karakterizirani kao ‘okorjeli teroristi’ posljednjih mjeseci pozitivan faktor i stožerni američki saveznici protiv Islamske države“ (str. 59). Odgovor se najčešće nalazi u tome da SAD ih iskorištavaju Kurde kako bi rješavale vlastite strateške interese na bliskom istoku, pod obećanjem stvaranja države koja je i dalje upitna iz barem dva razloga: međunarodnog, u vidu neizvjesnosti takvih razvoja te strateškog neslaganja SAD-a i Ruske Federacije, ali i unutarnjeg, u vidu nedostatka kurdske jedinstva te time proizvedenim sukobima. Kolumna *Regionalni sigurnosni kompleks: je li jemenska kriza put u regionalni ratni kaos?* (str. 69-77) opisuje razvoj najsiromašnije, ali druge najveće arapske države, nastale 1990. spajanjem Sjevernog i Južnog Jemena. Iako donekle u prijateljskim odnosima, nakon pobjede Ali Abdullaha Saleha na izborima 1993., i prevladavanjem bivšeg Sjevernog Jemena, dolazi do građanskog rata u toj krhkoj, fragmentiranoj i ekonomski prekarnoj državi. Diktatura Ali Saleha trajala je gotovo 30 godina, sve do Arapskog proljeća kad je, nakon atentata, napustio državu, što je otvorilo vrata novim akterima – šiitskom nacionalnom pokretu Huti, koji od tad postaje sve jači te uživa sve veću socijalnu podršku usprkos (ili možda upravo zbog) protivljenju formalne vlasti. Takvo protivljenje i briga zbog razvoja i jačanja Huta dovelo je i do uključivanja Saudijske Arabije u već fragmentiranu državu pri čemu se autor

pita, razaznaje li međunarodna zajednica razinu problematičnosti jemenske situacije „ili je regionalni oružani sukob neizbježan?“ (str. 76).

Sljedeća kolumna, *Etnički sukobi u Makedoniji: kontinuitet izoliranih slučajeva ili prijetnja raspadu države?* (str. 79-90), opisuje razvoj države koja, iako jedina koju nije zadesio rat po izlasku iz SFRJ, svakako nije prošla bez posljedica. Uz prijeponu s Grčkom oko samog imena države, Srbijom oko međudržavnih granicama i Bugarskom oko priznavanja nacije i jezika, najveći problem su joj predstavljali odnosi s Albanijom. „Proglašenje Makedonije unitarnom državom te nacionalnom državom makedonskog naroda izazvalo je otpor albanske manjine što je konstanta do danas“ (str. 81), a konflikti oko prava i razine autonomnosti albanske manjine očitovali su se u etničkim tenzijama, nasilnim prosvjedima, koji su eskalirali 2001. godine. Autor navodi kako su do sukoba, osim konfliktnih odnosa, doveli i prekarano ekonomsko stanje u državi i izvan nje, spominjući kako su neredi u Albaniji omogućili transfere oružja postrojbama na Kosovu. Sukob se prekinuo potpisivanjem Ohridskog sporazuma pod međunarodnim pritiskom, koji, iako je okončao fizički i manifestni sukob, svakako nije riješio pitanja koja su ga potaknula.

Islamska država: (ne) uspjeh drugog rata protiv terora ili preslagivanje bliskoistočnih odnosa (str. 91-99) kolumna je u kojoj autor propituje budućnost Bliskog istoka po nastanku Islamske države čije akcije služe kao dodatni faktor destabilizacije, naglašavajući da, čak i ako se sruši, njezin ideološki koncept neće biti tako lako iskorijeniti. U osmoj kolumni, *Rusija i NATO: proturaketni europski štit i posthladnoratovski*

„hladni rat“ (str. 101-110), autor opisuje srozavanje odnosa između SAD-a, NATO-a i Rusije, pri čemu su odnosi između dvije najjače vojne sile svijeta na najnižoj točki od kraja Hladnog rata. Počevši od postavljanja proturaketskog nuklearnog štita u Europi, odnosi su zahladili, a neuspjeh NATO-a u drugom ratu protiv terora Rusiju je plasirao kao svjetskog lidera u rješavanju sirijske krize, dokazujući kako NATO nije na razini preuzetog zadatka. To se potvrđuje hibridnim ruskim akcijama u Ukrajini, gdje odgovor NATO-a u potpunosti izostaje, a Ukrajina 2014. godine, odustajući od statusa neutralne zemlje što joj je omogućilo da traži pristup NATO savezu, na sebe svaljuje bijes Rusije. Odnosi Rusije i SAD-a nastavili su silaznom putanjom kada Putin NATO označava temeljnom prijetnjom sigurnosti zemlje, a SAD Rusiju zauzvrat „kao prekršitelj(a) međunarodne sigurnosti i time prijetnj(u) američkom liderstvu“ (str. 106). Autor navodi kako ipak, ne možemo govoriti o novom hladnom ratu, da „svijet nije bipolaran, rusko-američki odnosi nisu ideološki utemeljeni i suprotstavljeni, (te da) ne postoji stvarna prijetnja međusobnim uništenjem“ iako obje strane trebaju priznati svoje manjkavosti i pokušati uvažiti međusobne sile i važnosti.

Sljedeća kolumna, *Posthladnoratovsko razdoblje, bliskoistočna kriza i neosmanizam: redefinicija turske strateške politike* (str. 111-122), opisuje odnose između službene turske vlasti i Kurdistanske radničke partije (PKK) o pitanju Kurda u Turskoj. Prijepori koji su postojali puno prije 1984. godine, kad je PKK osnovan, konačno su se počeli rješavati 2014. „kada je turski parlament po prvi puta ovlastio MIT (tursku tajnu službu) za izravne pregovore s PKK“

(str. 115). Iako obje strane teže mirnom rješenju, pitanja amnestije, razoružanja pa i organizacije kurdske političke utjecaja unutar Turske otežavaju taj proces. Konačno, takvom dogovoru sigurno ide u prilog sirijska kriza, gdje je Turska politika shvatila kako bi se sigurnosne situacije u Siriji i Iraku mogle proširiti prema njezinom teritoriju pa bi kurdski pokret mogao biti pragmatično rješenje sirijskom problemu. Međutim, uz težnje neosmanizmu kao političkom pristupu koji koristi osmanlijske identitete s ciljem postizanja političkih ciljeva, čini se da Turska ne uspijeva takvu politiku iskoristiti kako unutar vlastite države (kurdsko-turski mirovni proces prekinut je 2015.) tako ni izvan te „umjesto ‘nula problema’ sa susjedima Turska se sve više sukobljava, uz prijepore s Europskom unijom...i sa SAD-om“ (str. 119).

U kolumni pod naslovom *Obavještajni instrumenti kao subjekt međunarodnih odnosa: britansko – ruski obavještajni odnosi* (str. 123-130) autor razmatra mogućnost da je atentat na Sergeja Skripala plod ruskih tajnih operacija te nudi pregled prijašnjih ruskih obavještajnih praksi koje bi mogle pokazati sličan *modus operandi* poput „afere petorice“, skandala britanskog ministra rata Johna Profuma, protjerivanja 105 sovjetskih diplomata s područja UK-a ili pak trovanja Aleksandra Litvinenka 2006. godine. Iako 2018. godine istraga i dalje nije završena, britanske vlasti za atentat optužuju Rusku Federaciju te su proglasile niz ruskih diplomata nepoželjnim osobama, što je učinilo i dodatnih 28 država, a Rusija je uzvratila istom mjerom. Upravo na primjeru ovako narušenih odnosa, autor naglašava potencijalne opasnosti obavještajnih agencija po nacionalnu i međunarodnu sigurnost.

U jedanaestoj kolumni, ujedno i posljednjoj ovog poglavlja, *Rekonfiguracija moći na Bliskom istoku: izborna pobjeda Hezbolahova bloka* (str. 131-138), autor propituje posljedice Hezbolahovog uspjeha na izborima u Libanonu te navodi kako zapadne snage, ali i Saudijska Arabija i Izrael, takav uspjeh smatraju znatnom destabilizacijom ne samo Libanona već i cijele regije. Ispravno predviđajući Izraelsku vojnu operaciju protiv Hezbolaha, autor dodatno naglašava regionalnu nesigurnost Libanona koji je demokratskim putem na vlast izglasao islamiste, što za zapadne zemlje predstavlja značajnu brigu.

Tematici koju autor obrađuje dugi niz godina – (protu)terorizmu posvećeno je drugo poglavlje, koje je naslovljeno *Terorizam i protuterorizam*, a propituje uzroke i definicije terorizma, kao i načine sprečavanja i saniranja pojedinih slučajeva, kako specifično tako holistički. Poseban naglasak autor stavlja na sablasnu kreativnost terorista te njihovu mogućnost mijenjana *modus operandi* po potrebi, kao i drskost, neustrašivost, bezobzirnost i uspješnost Islamske države. Nadalje, dotiče se i protuterorističkih operacija, obavijenim „uvjerljivim negiranjem“ u kojem države, putem tajnih operacija pokušavaju suzbijati terorizam u tuzemstvu i inozemstvu, nerijetko s nepredviđenim i negativnim posljedicama.

Prva kolumna ovog poglavlja je *Samoubilački terorizam: „racionalna iracionalnost“ ili religijski fanatizam* (str. 143-149). U njoj autor pojašnjava kako počeci proučavanja terorizma nastaju u psihologiji i psihijatriji, gdje su istraživači pokušavali dokazati psihopatološke osobine terorista, a sam terorizam prikazati kao psihopatološku pojavu. Istraživanja međutim pokazuju kako su teroristi mentalno zdravi, a kasni-

je pak kako je sam terorizam društveno i politički uvjetovan. Teroristi su kreativni, inteligentni i beskrupulozni u planiranju i izvršavanju akata, a većinom nisu ideološki motivirani već se vode mješavinom teorija racionalnog izbora i društvenog ugovora, te emocionalnom reakcijom na kolektivnu traumu. Autor zaključuje kako je samoubilački terorizam i dalje u porastu, no da je njegov akt mučeništva i altruizma u nekoj mjeri poljuljan činjenicom da bombaši samoubojice, u određenoj mjeri, dijele psihokarakteristike „običnih“ samoubojica.

U drugoj kolumni, *Uloga atentata u svjetskoj politici: je li sarajevski atentat terorizam* (str. 151-159), autor navodi primjere atentata na JFK-a i Franza Ferdinanda kao uvod u terorizam, a nastavlja s popisom atentata na visokopozicionirane političare iz mnoštva zemalja. Sam atentat kao pojam veže se uz Asasine ili Simailite, a svoje „zlatno doba“ doživljava u drugoj polovini 19. stoljeća vezujući se uz anarhizam. Atentati su na trećem mjestu po učestalosti terorističkih akata, a njihova važnost ne jenjava u suvremeno doba. Kolumna završava zaključkom da je sarajevski atentat društveno sponzorirani terorizam jer zadovoljava sve kriterije – asimetričnost nasilja, strateška uporaba terora, usmjerenost na neborbene mete, širenje straha, prisvajanje moći te ostvarenje političkih ciljeva. Jedinu argument protiv tretiranja tog atentata kao terorističkog čina je izostanak ostvarenja političkih ciljeva, barem onaj neposredni.

Kroz kolumnu *Tajne akcije i nacionalna (ne)sigurnost* (str. 161-169) autor opisuje razvoj tajnih akcija kao posljedicu nemogućnosti korištenja javnih u okrilju hladnog rata. Takve tajne akcije omogućavaju

državno utjecanje na događaje u drugim državama bez da se otkriju, a u najmanju ruku imaju mogućnost „uvjerljivog negiranja“ vlastite upletenosti. Autor nudi razne modele i primjere tajnih operacija poput političkih, propagandno-psiholoških, gospodarskih i paravojnih, kao i popis tajnih operacija CIA-e te njihovih disruptivnih posljedica za strane države. Poseban naglasak stavlja na operacije u Iraku pri pokušaju svrgnuća Husseina, nakon što je predsjednik Gerald Ford zabranio izravno i neizravno sudjelovanje u političkim atentatima, te ne borbe terorizmom protiv terorista na primjeru britanske vlade protiv Privremene irske revolucionarne armije. Zanimljivo je da takve akcije, poduzete u ime državne sigurnosti, često neželjenim posljedicama vode do njezine nesigurnosti. Autor zaključuje kako su tajne akcije za vrijeme hladnog rata za mete imale države, dok u suvremeno doba one sve češće ciljaju teroriste te navodi kako su iste, neovisno o metama, nezakonite.

Četvrtu kolumnu, *Terorizam u Bosni i Hercegovini: kontinuitet u pogodnom kontekstu ili izolirani slučaj?* (str. 171-178), autor započinje navodima kako fragilnost države, fragmentiranost društva te nedostatak političko-socijalne kohezije pogoduju nastanku niza sigurnosnih izazova, a ugrožavanje socijetalne sigurnosti vodi reislamizaciji koja potencijalno vodi ekstremizaciji i, posljedično, terorizmu. Islamizacija politike se temelji na islamizaciji društva, a takav se *bottom-up* pokret u BiH postupno događa zadnjih par desetljeća. Mudžahedini, koji su počeli pristizati u BiH 90ih, imali su bitnu ulogu u afganistansko-sovjetskom ratu, što im je dalo elana za postavljanje islamskih država na globalnoj razini, pri čemu je BiH bila

jedna od početnih destinacija. To postaje problem tek nakon 11.09.2001., odnosno 2007., kada dužnosnik američke administracije Raffi Gregorian izjavljuje da su mudžahedini prijetnja nacionalnoj sigurnosti, da su povezani s Al'Qaidom te da ih treba protjerati iz BiH. Iako se islamizmu ne pridaje velika pozornost u BiH, on aktivan je već dulje od 20 godina, što autor potkrepljuje mnoštvom primjera. Kolumnu zaključuje postavljajući pitanje postaje li BiH rasadnik ekstremističkih elemenata, čime ne ostaje samo suvremena već postaje i buduća opasnost za nacionalnu i regionalnu sigurnost.

Mogućnosti predviđanja sirijske migracije te izbjegavanja EU-a da ju dočeka razjedinjena i nespremna autor navodi u kolumni pod nazivom *Egzodus bliskoistočnog stanovništva: humanitarno pitanje, sekuritizacija migracija ili organizirana akcija* (str. 179-186). Nastavlja kako se migranti ovom slučaju koriste i kao pokušaj destabilizacije Europe i njezinih država – ISIL je zaprijetio da će „kao dio psihološkog rata protiv Zapada, poslati 500.000 migranata koji će preplaviti Europu“, Gadafi je već 2011. najavio da će „Mediteran postati 'more kaos'“, a Panousis je 2015. prijetio puštanjem 300-500 tisuća migranata prema Europi jer su značajan ekonomski teret. Zaključujući, autor napominje kako je to ipak najprije humanitaran problem, ali da se uz njega veže značajan teret nesigurnosti.

U šestoj kolumni, *Francuski rat protiv terora: je li Francuska primarna meta islamista?* (str. 187-194), autor propituje učinkovitost jedne od najprofesionalnijih antiterorističkih jedinica na svijetu te se dotiče propusta koji su doveli do pariškog masakra. Definiranje masakra kao početak rata te proglašenje izvanrednog stanja, koje se

postepeno produživalo sve do kraja 2017., a u čijem je razdoblju Francuska bila meta još desetak terorističkih napada, svakako su ogromne posljedice propusta obavještajnih i sigurnosnih službi Francuske.

U sljedećoj kolumni, naslovljenoj *Je li terorizam i ekonomsko oružje?* (str. 195-202), autor opisuje brutalan napad u Bruxellesu s metama zračne luke i podzemne željeznice, čime su islamisti dokazali kako mogu udariti gdje god žele. Takvi se udari, s obzirom na to da su mete vitalne za infrastrukturu, mogu promatrati i kao udari na ekonomiju. Iako još uvijek ne postoji konzistentna teorija koja bi spojila terorizam i gospodarstvo, autor navodi kako postoje dvije razine njihova razmatranja: gospodarski uzroci terorizma i utjecaj terorizma na gospodarstvo. Navodeći kako je „terorizam ... vrlo jeftin dok je protuterorizam iznimno skup“ (str. 198), autor naglašava kako povoljni terorizam ima skup utjecaj na gospodarstvo, a utječe i na političku nestabilnost koja je preduvjet za funkcioniranje gospodarstva. Primjerice Bali je, nakon terorističkog napada, izgubilo 3% BDP-a, sličnu svotu je izgubila i Turska, Pakistanski protuteroristički troškovi iznosili su 6% BDP-a, financijski gubici SAD-a uslijed 11. rujna 100 milijardi dolara, a izravne inozemne investicije pale su za 51% u odnosu na prethodnu godinu. Zaključno, autor postavlja pitanje mijenjaju li se mete iz političkih na gospodarske i civilne.

Postaje li Europa primarna meta terorizma? (str. 203-210) osma je kolumna ovog poglavlja, a u njoj autor navodi kako je Europa, kao područje u središtu sukoba Zapada i islamizma, trenutačno meta islamskog terorizma, što će vjerojatno i ostati u budućnosti, uz mogućnost razvoja dodatnih povezanih rizika u oblicima prodržavnog

i desnog terorizma koji će se pojaviti kao odgovor na islamski. Zagovara europski odgovor u vidu usmjeravanja protuterorističkih napora na djelovanje u socio-kulturnom području i analizi etničkih, socioloških, religijskih, političkih, gospodarskih i demografskih podataka, kako bi se shvatila kulturološka, bihevioralna i operativna obilježja terorista i mreža, kao i sam proces stvaranja terorista.

U devetoj kolumni, *Strani borci i regionalna (ne)sigurnost* (str. 211-218), autor napominje kako povratnici s bliskoistočnih ratišta u BiH predstavljaju prijetnju za nacionalnu sigurnost jer se sumnja da bi vlastito znanje i iskustvo mogli iskoristiti u terorističke svrhe, priključujući se postojećim terorističkim mrežama. Strani borci nisu novina, ali zanimljivo je koliko su globalizirani u suvremeno doba – podaci UN-a navode kako u sukobima sudjeluju državljani iz gotovo 100 država, fenomen koji je interesantan i Hrvatskoj budući da na bliskoistočnim ratištima sudjeluju ljudi s Kosova, i Makedonije, Srbije te BiH. Iako autor navodi kako je teško argumentirati da su svi bošnjaci koji su otišli na bliskoistočna žarišta to učinili radi sudjelovanja u ratovanjima te da će vjerojatno većina istih, po povratku, nastaviti normalan život, zaključuje kako su strani borci povratnici ipak „ozbiljan izazov za nacionalnu sigurnost BiH, ali i širu regionalnu sigurnost“ (str. 217).

Deradikalizaciju kao pokušaj reintegracije u društvo radikalnih pojedinaca i grupacija ili barem njihovo minimalno odvratanje od nasilja promjenom stavova i ponašanja autor spominje u kolumni pod naslovom *Deradikalizacija terorizma kao efikasna protuteroristička strategija?* (str. 219-226), koju započinje pitanjem treba li veću pozornost

pridati deradikalizaciji političkih ili religijskih uvjerenja. Dalje navodi kako su pristupi deradikalizacije i proturadikalizacije stanoviti paradoks u borbi protiv terorizma jer se konačno zagovara usmjeravanje uzročima istog, umjesto rješavanja njegovih posljedica. Na taj se način zagovara posvećenost „socijalno, kontekstualno i kulturalno specifičnim determinantama koje trebaju reducirati rizik od uključenja ili reaktiviranja u terorističko djelovanje“ (str. 225).

U zaključnoj kolumni ovoga poglavlja, naslovljenoj *Sekuritizacija migracija: Sporadično nasilje ili oživljavanje desničarskog terorizma u Europi* (str. 227-233), autor propituje lanac posljedica terorizma, migracija te jačanja ultra-desničarskih orijentacija koje, na primjeru Njemačke, opisuje kao stvaranje desničarskog terorizma i nasilja, stanovitog društvenog odgovora na sekuritizaciju migracija.

U posljednjem poglavlju knjige, *Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske*, autor neumoljivo osuđuje politiziranost, sistemsku korupciju i neprofesionalnost domaćeg (sigurnosnog) sustava, pri čemu otvaranje SOA-e javnosti dijelom hvali kao nakanu, a dijelom kudi kao nedovoljan trud. Promatrajući nacionalnu sigurnost iz perspektive gospodarstva, međudržavnih odnosa i šireg regionalnog stanja pa i specifičnih primjera poput slučaja Agrokor, tenzija u diplomatskim odnosima Hrvatske i Srbije ili pak povijesnih neslaganja između Hrvatske i Izraela, autor nastoji ponuditi rješenja gdje je moguće, ali i propitati alternative tamo gdje to nije.

Kao primjere skliskog terena na kojem igru vode obavještajne službe, u kolumni *Obavještajne službe: na skliskom putu od prve linije obrane nacionalne sigurnosti do ugrožavanja nacionalne sigurnosti – zašto*

se obavještajni sustavi zlouporabljaju (str. 237-243), autor navodi događaje vezane uz Edwarda Snowdena i američku Nacionalnu sigurnosnu agenciju, s posebnim naglaskom na to kako SAD ugrožava nacionalnu sigurnost drugih država kako bi zaštitio vlastitu. Međutim, kako autor navodi, suvremena nacionalna sigurnost je reflektivna i može dovesti do bumerang efekta, a slučaj Snowden dokazao je „koliko je sklizak put da obavještajne agencije umjesto središnjeg instrumenta za sprečavanje nacionalne nesigurnosti (sic.) postanu instrument za ugrožavanje vlastite nacionalne sigurnosti.“ (str. 238). Unatoč kvalitetnom statutu koji regulira funkcioniranje obavještajnog sustava u Hrvatskoj, mnogi su primjeri zloupotrebe obavještajnog djelovanja s minimalnim kaznama, a ponekad čak i nagradama. „Dokaz je to da je obavještajni sustav i dalje neprofesionalan i bitno pod utjecajem politizacije“ (str. 241), i to iz nekoliko razloga – negativno nasljeđe prošlosti, nedostatak utjecaja znanosti na obavještajni sustav te nedostatak primjene dobre prakse drugih država kod nas – a do te mjere da su rješenja reguliranja obavještajnih djelovanja u suprotnosti s preporukama vijeća Europe.

U kolumni *Na putu do otvaranja javnosti – 20 godina kasnije: javni dokument Sigurnosno obavještajne agencije* (str. 245-251) autor analizira prvi javni dokument SOA-e te propituje korisnost podataka i njihovu svrhu, s obzirom na to da su isti bili poznati javnosti dulje vrijeme. Nudi pregled istraživanja Vijeća Europe o funkcioniranju obavještajnih sustava država članica te zaključke koje je Vijeće donijelo vezano uz to da obavještajni sustavi moraju biti statutarно regulirani. Njihova tajnost je neupitna, ali neophodna je isključivo u obavljanju posla

te su samim time odgovornost, transparentnost i otvorenost prema javnosti od ključne važnosti, budući da su one preduvjeti efikasnosti službi te stjecanja legitimiteta.

Bespuća besmisla realne zbiljnosti: strateško upravljanje obavještajnim sustavom Republike Hrvatske (str. 253-260) sljedeća su kolumna u kojoj autor navodi daje smisao postojanja obavještajnog sustava samo jedan, a to je ostvarenje nacionalne sigurnosti i nacionalnih interesa. Politizacija takvog sustava suprotstavljena je njegovoj mogućnosti djelovanja, a sami odnosi moći unutar istog dovode do apsurdnih načina upravljanja u kojima, primjerice, ustavni suravnatelji službe (premijer i predsjednik) kontroliraju jedan drugoga. Zaključujući kolumnu, autor navodi kako je sustav i dalje neprofesionalan i politiziran, a takvu tvrdnju potkrepljuje raznim aferama poput „SMS afere“, fotografiranja potpredsjednika Vlade, kadrovanja i smjenjivanja državnih dužnosnika, strateških procjena uz nabavu vojnih aviona i sličnih.

Četvrta kolumna, *Put k profesionalizaciji: drugi javni dokument Sigurnosno obavještajne agencije* (str. 261-266), predstavlja analizu drugog SOA-inog izvješća kao dokaz postavljanja standarda u funkcioniranju agencije, pri čemu autor navodi kako su dva poglavlja od izrazite važnosti: „Stanje sigurnosti u Republici Hrvatskoj“ i „Stanje sigurnosti u okruženju Republike Hrvatske“. Iako se stanje unutar Hrvatske ocjenjuje povoljnim i stabilnim, autor navodi kako opstojanje sustavne političke korupcije ne omogućuje takav zaključak. Činjenicu da se analiza njezinih nevidljivih dimenzija i utjecaja na gospodarstvo, koje su ključne za sigurnost države, teško provodi te da se, uz to, sama gospodarska sigurnost ne prati adekvatno, niti se uopće

tretira kao zaseban entitet, autor smatra krajnje alarmantnom. Okruženje Hrvatske, iako nije alarmantno, svakako ima dimenzija koje bi trebalo dublje preispitati, počevši od migrantske i ukrajinske krize, ali, možda i najvažnije, jačanja velikosrpsva, koje ne jenjava ni u godinama nakon pisanja originalne kolumne.

U sljedećoj kolumni, *Otvoranje prema društvu kojem služi i čiju potrebu treba: treći javni dokument Sigurnosno obavještajne agencije* (str. 267-273), autor kritizira i treće izvješće, navodeći kako je previše slično prijašnjima te napominje kako „prostor za dublju elaboraciju zasigurno postoji“ (str. 270). Inzistira na tome da gospodarska sigurnost ovisi o korupciji koja je i dalje Hrvatska svakodnevnica, pri čemu napominje kako se krhkost takve vrste sigurnosti mogla vidjeti već godinu dana od objavljivanja kolumne na primjeru Agrokor.

Dvadeset i pet godina međunarodnog subjektiviteta Republike Hrvatske: reforma nacionalne sigurnosti i „novo domoljublje“ (str. 275-282) šesta je kolumna poglavlja, u kojoj autor navodi kako Hrvatska, iako je napravila velike iskorake od svojeg nastajanja (od učlanjenja u NATO 2009. do priključivanja EU 2013.) i dalje pati od postratnih posljedica, posebice u vidu nacionalne sigurnosti koja ne može postojati bez kvalitetne strategije. Postojeću strategiju opisuje kao „sadržajno, funkcionalno i metodološki neprimjeren dokument aktualnom sigurnosnom i vanjskom okružju“ (str. 278) te navodi kako „bez Strategije, improvizacija postaje pravilo“ (str. 278) i zagovara definiranje strateških nacionalnih interesa kako bi se nova, kvalitetna strategija, uopće mogla donijeti. Kao kritične elemente te strategije posebno ističe dugo zanemaranu ekonomsku sigurnost, pomorsku

sigurnost, protuterorizam te poboljšavanje odnosa na relaciji Hrvatska – Srbija koji su na „najnižoj ... razini od vremena velikosrpske agresije na RH“ (str. 280).

U sljedećoj kolumni, *Nacionalna (ne)sigurnost i hrvatski nogomet* (str. 283-290), autor navodi kako je nogomet izrazito jaka „mekna moć“ te se pokazuje „kao najmoćniji instrument nacionalnih interesa, jačanja nacionalnog identiteta i međunarodnog ugleda“ pa propituje kako je moguće da hrvatski nogomet donosi toliko negativnih posljedica o kojima nitko ne brine, prozivajući samo huligane na odgovornost. Iako su huligani na nogometnim utakmicama odavno poznata, neželjena posljedica „najvažnije sporedne stvari“, negativne posljedice ne očituju se samo među njima te svakako ne ostaju samo na tribinama. Kao primjere nacionalne sigurnosti u okrilju nogometa autor navodi nesigurnost stadiona i utakmica, prijepore oko regularnosti nacionalnih natjecanja, financijske štete uslijed kazni zbog nereda pa čak i ubojstva nogometnih menadžera. *Gospodarstvo i nacionalna (ne)sigurnost Republike Hrvatske: sekuritizacija gospodarskih subjekata* (str. 291-299) osma je kolumna posljednjeg poglavlja knjige u kojoj autor navodi primjer slučaja Agrokor i njegovih posljedica na nacionalnu sigurnost hrvatske. Stanje i problemi u Agrokoru su bili poznati Vladi odavno, ali se nije reagiralo na vrijeme pa se, sekuritizacijom tog slučaja pokušalo povoljno utjecati na nacionalnu sigurnost. Ponavlja se pitanje zašto gospodarska sigurnost ne nosi važniju ulogu u strategiji one nacionalne iako su slabo gospodarenje i rasprodaja društvenog bogatstva na vrhu liste faktora ugrožavanja nacionalne sigurnosti po istraživanju ERGOMAS-a. Slučaj Agro-

kor nije bio samo problem nacionalne, već i regionalne pa i međunarodne sigurnosti, uzevši u obzir količinu ruskog kapitala u njegovoj financijskoj slici.

U kolumni *Tipologija svjetskih sukoba i regionalno sigurnosno okružje Hrvatske* (str. 301-308) autor definira tipove organiziranog nasilja – državno utemeljeni oružani sukobi, nedržavni sukobi i jednostrano nasilje, i napominje kako su društveni znanstvenici navodili da će, uslijed pada broja klasičnih međudržavnih ratova, porasti drugi tipovi nasilja različitih aktera. Najčešći novi tip sukoba pritom su internacionalizirani unutardržavni sukobi, u kojima barem jedna strana uživa savezništvo druge države. Cilj takvih „novih ratova“ nije geopolitički već identitetski te ovladavanje i kontrola stanovništva. Hrvatsku i okolnu regiju trebale bi brinuti islamističke skupine (u Srbiji i BiH), makedonsko albanski etnički odnosi (u Makedoniji) te etničke napetosti Albanaca i Srba (na Kosovu), a Hrvatsku specifično uvođenje ćirilice te granični sporovi sa Slovenijom. Napominje kako nepoduzimanje mjera EU-a i SAD-a u rješavanju kriznih žarišta otvara put istom drugim državama (Rusija, Kina, Turska) čiji su ciljevi pritom možebitno drugačiji. Deseto poglavlje, *Hibridno ratovanje: nova paradigma sukoba ili povijesna tradicija u novim uvjetima* (str. 309-315), autor započinje različitim definicijama hibridnog ratovanja, spominjući kako nijedna nije finalna i općeprihvaćena. Generalno gledano, hibridno ratovanje je „vojna strategija ili operativni vojni pristup koji je mješavina konvencionalnog vojnog, nekonvencionalnog (neregularnog) i cyber ratovanja u kompleksnom i fleksibilnom dinamičnom okviru koja zahtjeva adaptabilan i elastičan odgovor“ (str. 312). Iako takva vrsta

ratovanja postoji od pamtivijeka, poseban interes sigurnosne zajednice pobudila je nakon ruske aneksije Krimskog poluotoka. Navodeći kako Hrvatska nije posebno ugrožena takvom vojnom strategijom, autor napominje da joj ipak prijete barem tri procesa koja dijele aspekte hibridnog ratovanja: *informacijski rat* i ugrožavanje informacijskih resursa koji potkopava politički, socijalni i gospodarski sustav, *propagandno-psihološke operacije* bilo u sklopu diplomatskih aktivnosti ili prikrivenih djelovanja te *javne i prikrivene operacije refleksivne kontrole* kojima se protivnika navodi na poteze koji ga vode u poraz.

U zaključnoj kolumni poglavlja, ali i knjige, pod naslovom *Kultura sjećanja kao determinanta međudržavnih odnosa: hrvatsko – izraelski odnosi* (str. 317-324), autor navodi kako kultura, iako je u realističkim interpretacijama međudržavnih odnosa imala sporednu ulogu, svakako može utjecati na pitanja međunarodnih odnosa te, posljedično, sigurnosti. Na primjeru uspona i padova u međudržavnim odnosima Hrvatske i Izraela, autor pokazuje da kultura i diplomatski odnosi svakako igraju važnu ulogu u razvoju i održavanju gospodarskog rasta, sigurnosti, ali i razvoja vojske, policije, znanosti i medicine baziranih na suradnji. Ostavljajući takvu poruku u zaključku knjige, svakako otvara vrata budućem prihvaćanju važnosti društvenih i kulturoloških disciplina u razumijevanju i suzbijanju terorizma.

Luka Bulian

Ivana Hebrang Grgić (ur.)
**OTVORENOST U ZNANOSTI I
VISOKOM OBRAZOVANJU**
Školska knjiga, Zagreb, 2018., 317 str.

U knjizi „Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju“ urednice Ivane Hebrang Grgić objavljenom u izdanju Školske knjige, autori iz različitih područja znanosti u 4 tematske cjeline odnosno 19 poglavlja obrađuju teme otvorenost u znanosti, otvorenost u visokom obrazovanju, otvorene tehnologije i upravljanje pravima u znanosti i visokom obrazovanju, te iznose primjere dobrih praksi. Ovom knjigom Hebrang Grgić proširuje i produbljuje promišljanja iznesena u svojoj ranijoj uredničkoj knjizi *Hrvatski znanstveni časopisi: iskustva, gledišta, mogućnosti* iz 2015. U uvodnom slovu na hrvatskom i engleskom jeziku urednica tumači kako su rezultati znanstvenih istraživanja tijekom povijesti postupno bivali sve dostupniji građanstvu, zašto se potom od sredine 20. st., unatoč povećanoj ponudi i potražnji, pojavila kriza dostupnosti znanstvenih informacija, kako su računala i potom Internet preokrenuli krizno stanje otvoreno dostupnim časopisima, repozitorijima itd., te koje je razvojne iskorake doživio koncept otvorenosti znanosti u 21. stoljeću. Urednica nabraja brojne pozitivne dimenzije otvorenosti, a možebitnim negativnim dimenzijama nalazi lijek poglavito u razvoju informacijske pismenosti.

U prvih šest poglavlja riječ je o filozofskoj paradigmi otvorenosti u znanosti i visokom obrazovanju, razvoju otvorenog pristupa u Hrvatskoj, osiguravanju otvorenog pristupa znanstvenim publikacijama, otvorenom recenzijskom postupku, otvorenim istraživačkim podacima, te indika-